
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 631.16:339.92

С. В. Пономаренко, здобувач

**ФОРМИ І МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА:
СВІТОВИЙ ДОСВІД**

Анотація. У статті проведено комплексне дослідження основних форм та методів державного регулювання розвитку сільського господарства, що застосовуються у світовій практиці. На основі опрацьованого матеріалу було доведено необхідність адаптації досвіду зарубіжних країн в галузі регулювання сільського господарства до реалій національної економіки.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарські підприємства, державне регулювання, дотації, субсидії.

С. В. Пономаренко, соискатель

**ФОРМЫ И МЕТОДЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА:
МИРОВОЙ ОПЫТ**

Аннотация. В статье проведено комплексное исследование основных форм и методов государственного регулирования развития сельского хозяйства, которые используются в мировой практике. На основе обработанного материала была доказана необходимость адаптации опыта зарубежных стран в области регулирования сельского хозяйства к реалиям национальной экономики.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственные предприятия, государственное регулирование, дотации, субсидии.

S. V. Ponomarenko, degree seeker

**FORMS AND CONTROL METHODS OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT:
THE INTERNATIONAL EXPERIENCE**

Abstract. The results of the complex study and systematization of the basic forms and methods of state agricultural regulation, which are used in the world practice, are presented in the article. The necessity of adaptation of the experience of foreign countries in the sphere of regulation of agriculture to the national economic realities was proved based on the research material.

Keywords: agriculture, agricultural enterprises, government regulation, grants, subsidies.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний стан сільського господарства України характеризується загостренням кризових явищ, що перешкоджають його стабільному й ефективному розвитку. Зберігається тенденція скорочення ресурсного потенціалу сільського господарства, не завершений процес формування економічно активних суб'єктів даного сектору економіки, погіршуються демографічна ситуація та екологічний стан, продовжується руйнація соціальної інфраструктури, знижується рівень та якість життя сільського населення. Стабільний розвиток сільського господарства вимагає формування ефективного механізму регуляторного впливу з боку держави. Прагнення до побудови в нашій країні ефективної системи регулювання розвитку сільського господарства спонукає до вивчення зарубіжного досвіду з метою пошуку найбільш раціональних інструментів регулювання та виявлення можливостей їхньої адаптації в умовах нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання регулювання розвитку сільського господарства цікавить багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, проте проблема вибору оптимальної моделі регулювання залишається дискусійною і актуальною як в Україні, так і за її межами, особливо в умовах фінансової кризи. Суттєвий внесок у дослідження широкого спектру проблем соціально-економічного розвитку сільського господарства зробили такі вчені: В. Г. Андрійчук,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В. Т. Галушко, С. М. Кваша, А. П. Макаренко, Л. Ю. Мельник, П. Т. Саблук, Г. В. Черевко, В. В. Юрчишин та інші.

Однак, при наявності істотного прогресу в розумінні необхідності активізації регуляторного впливу на розвиток сільськогосподарського сектору економіки, залишається невирішеним питання щодо застосування світового досвіду регулювання в умовах України.

Мета статті. Метою статті є детальний аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання сільського господарства та виявлення перспектив його адаптації в Україні.

Основні результати дослідження. Досвід економічно розвинених країн показує, що сільськогосподарський сектор економіки неспроможний забезпечити ефективне розв'язання власних соціально-економічних проблем розвитку без втручання держави.

Інтеграція України у світове співтовариство зумовлює необхідність системного підходу до аналізу сучасних процесів розвитку сільськогосподарського виробництва з метою розробки відповідних механізмів регулювання, які здатні забезпечити швидку адаптацію галузі до нових умов господарювання [5].

Державне регулювання сільського господарства за кордоном представляє собою систему взаємопов'язаних форм, методів та інструментів, що застосовуються суб'єктами регулювання з метою впливу на доходи фермерів, структуру сільськогосподарського виробництва, аграрний ринок, соціальну структуру села, міжгалузеві та міжгосподарські відносини.

Метою державного регулювання сільського господарства є створення стабільних економічних, соціальних та правових умов для його розвитку, підтримки фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників, що пояснюється специфічними умовами функціонування сільського господарства, а саме:

- дефіцитом фінансових ресурсів;
- високим рівнем капіталоємності та низькою фондівдачею галузі;
- розбіжністю термінів проведення витратних операцій та отримання доходів.

У розвинутих країнах світу найчастіше застосовуються такі форми сільськогосподарської політики: безпосереднє регулювання розміру виробництва і пропозиції основних сільськогосподарських продуктів; захист вітчизняних товаровиробників при збереженні конкуренції з імпортними товарами, у тому числі й шляхом накладання мита; підтримка експорту надлишків внутрішнього ринку шляхом розвиненої системи субсидій; компенсація зниження цін на сільськогосподарські продукти, субсидії за вилучення ґрунтів з обробки, дії, що ведуть до екстенсивності господарювання; дотації, пільги та інші форми допомоги для господарств регіонів зі скрутними умовами для розвитку сільського господарства; навчання, перекваліфікація і допомога у впровадженні нової господарської діяльності [12].

Аналіз досвіду розвинутих країн світу дозволив виділити основні форми та методи державного регуляторного впливу на розвиток сільського господарства, які представлені в табл. 1.

На наш погляд, на особливу увагу заслуговує досвід державної підтримки сільського господарства в країнах Європейського Союзу.

В ЄС національні дотації надаються в рамках загальноєвропейської дотаційної політики. Відповідно до її принципів будь-яка інша допомога, що створює умови найбільшого сприяння в окремій країні, заборонена. У країнах ЄС функціонує такий механізм ціноутворення, який дозволяє встановлювати гарантовані ціни на порівняно високому рівні, і, таким чином, забезпечує середнім і великим за розмірами виробництва фермерським господарствам певний рівень доходу. При цьому функцію мінімальних цін виконують фіксовані закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію фермерів, що є дієвим засобом проти зниження ринкових цін нижче встановленого мінімуму [15].

Цікавим є досвід Фінляндії, де діють три види цін: гарантовані, дотаційні й додаткові. Щороку Міністерство сільського та лісового господарства визначає цільові ціни й затверджує їх за погодженням з Центральною організацією сільськогосподарських товаровиробників.

Протягом року ці ціни можна коригувати з урахуванням темпів інфляції. Базисом цільових цін є цінова модель, розроблена по калькуляції собівартості виробництва найважливіших сільськогосподарських продуктів у господарствах районів країни з кращими умовами виробництва, а з

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

гіршими - передбачені дотації. Дотаційні ціни встановлюють за тією ж процедурою, що і гарантовані, але на сільськогосподарську продукцію, яка експортується.

Таблиця 1

Основні форми та методи державного регулювання розвитку сільського господарства

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	ЕКОНОМІЧНІ МЕТОДИ	НЕПРЯМІ	Інструменти зовнішньої політики: – експортно-імпортні тарифи;
		ПРЯМІ	Інструменти фінансово-кредитної політики: – пільгове кредитування; – здійснення цільового лізингу; – страхування.
	АДМІНІСТРАТИВНІ МЕТОДИ		Інструменти цінової політики: – державні закупівлі; – моніторинг цін на засоби виробництва; – гарантування закупівельних цін на основні види продукції.
			Інструменти податкової політики: – спеціальний режим оподаткування; – повне або часткове звільнення від сплати окремих податків та обов'язкових платежів; – зниження ставок оподаткування; – списання та реструктуризація податкової заборгованості.
			– прями субсидії на закупівлю елітних сортів та насіння; – експортні субсидії; – компенсація втрат від стихійних лих; – субсидії на розвиток виробничої інфраструктури; – компенсація витрат (частини витрат) виробника у зв'язку з ростом цін на електроенергію, паливно-мастильні матеріали; – компенсація витрат (частини витрат) виробника у зв'язку з реорганізацією виробництва; – компенсація витрат (частини витрат) виробникам добрив та засобів захисту рослин; – компенсація частини витрат по страхуванню; – інші субсидії.
			Державні програми: – фінансування НДДКР; – фінансування освіти та підвищення кваліфікації в с/г; Інструменти зовнішньої політики: – квотування або ліцензування; – сертифікація імпорту; – ветеринарні, санітарні, фіто-санітарні норми; Інструменти контролю та моніторингу: – за оборотом землі; – обстеження ґрунтів; – за фінансовим оздоровленням підприємств АПК; – моніторинг організації та функціонування мережі оптових товарних бірж і продовольчих ринків; – контроль за надходженням і використанням генетично змінених продуктів харчування й компонентів для їхнього виробництва.

Джерело: згруповано автором на основі [3],[15].

При цьому, якщо фермери виробляють продукцію, що експортується з витратами вище дотаційних цін, то збитки їм не відшкодовують. Одночасно, якщо вони перевищили квоти виробництва продукції на експорт, то надлишки не підлягають оплаті за дотаційними цінами. На сільськогосподарську продукцію, вироблену понад встановлених державних квот, передбачені додаткові ціни, які змінюються залежно від ситуації, що склалася на внутрішньому ринку в окремо взятому районі країни.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Крім цінового механізму, до загальних для ЄС норм організації та регулювання ринків сільськогосподарської сировини і продовольства слід віднести контроль за наданням бюджетних доцій, а також загальноєвропейські заходи, спрямовані на забезпечення доходів виробників, підтримання на певному рівні роздрібних цін, що дозволяє уніфікувати умови конкуренції як у галузі виробництва, так і у сфері збуту [11].

Майже всі країни ЄС половину національних сільськогосподарських бюджетів витрачають на структурну політику, а саме на модернізацію і укрупнення ферм, поліпшення землі та інших сільськогосподарських ресурсів, поліпшення оперативної діяльності фермерів, скорочення виробничих витрат і розвиток несприятливих районів. Наприклад, Великобританія спрямовує на програми модернізації майже третину свого сільськогосподарського бюджету, а Нідерланди та Люксембург - менше 10 %. У цілому в країнах ЄС на підтримку початківців фермерів спрямовується в середньому 10 % від аграрних бюджетів. Загалом, субсидії в країнах ЄС досягли в середньому 45-50% вартості виробленої фермерами товарної продукції. Сукупна бюджетна підтримка сільгосптоваровиробників від вартості валової сільськогосподарської продукції в економічно розвинених країнах і державах ЄС становить 32-35%.

Висновки. Таким чином, державне регулювання сільського господарства шляхом всебічної підтримки виробників є пріоритетним напрямком аграрної політики більшості розвинених країн, при цьому використовуються різні форми та методи, що дозволяє створити сприятливі умови для розвитку сільського господарства, а також формування ефективної соціально-виробничої інфраструктури в сільській місцевості. Незважаючи на те, що Україна перебуває в дещо інших умовах, ніж розвинені країни, розглянутий вище досвід дуже корисний для подальшого дослідження та адаптації до реалій національної економіки.

Література

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. В. Присяжнюка та ін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
3. Борнякова Е. В. Международный опыт государственной помощи сельскому хозяйству [Электронный ресурс] / Е. В. Борнякова // Экономика и право. – 2011. – Вып. 2. - Режим доступа: http://vestnik.udsu.ru/2011/2011-022/vuu_11_022_02.pdf
4. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / [С. М. Чистов, А. Є. Нікіфоров, Т. Ф. Куценко та ін.]. – [вид. 2-ге, доопрац. і допов.]. – К. : КНЕУ, 2005. – 440 с.
5. Діброва А. Д. Удосконалення державного регулювання сільськогосподарського виробництва в Україні / А. Д. Діброва // Економіка АПК. - 2009. - №7. - С. 44-50.
6. Карпенко Г.Г. Совершенствование механизмов регулирующего воздействия государства на экономику аграрного сектора : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности)» / Г. Г. Карпенко. – М., 2011. – 41 с.
7. Кваша С. М. Земельні відносини в контексті моделей розвитку сільського господарства України / С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 54–57.
8. Макаренко А. П. Аграрна політика в умовах розвитку ринкових відносин / А. П. Макаренко // Економіка і держава. – 2006. – № 4. – С. 39–41.
9. Милосердов В. В. Государственное регулирование и поддержка сельского хозяйства [Электронный ресурс] / В. В. Милосердов. - Режим доступа: <http://vladimir.miloserdov.name/articles/page-30.html>
10. Основи аграрної економіки: підручник / [В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін.]. - К. : Вища освіта, 2003. – 399 с.
11. Притула Н. М. Особливості ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в економічно розвинутих країнах / Н. М. Притула // Держава та регіони. - 2012. - №4. - С. 184-188.
12. Єпіфанов А. О. Регіональна економіка / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало. – К. : Наукова думка, 1999. – 343 с.
13. Світовий досвід розвитку державної політики щодо підтримки сільськогосподарського товаровиробника / Ю. С. Коваленко, І.В. Охріменко, М.І. Асаула, О.В. Демченко // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналіт. зб.: (Вип. 5) / За ред. П.Т. Саблука та ін. – К.: Ін-т аграр. економіки УААН, 2009. – 647 с.
14. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК: [навч. посіб.] / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.
15. Щекович О. С. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання економіки АПК в Україні / О. С. Щекович // Економіка АПК. - 2009. - №1. - С. 140-146.
16. Юрчишин В. В. Розбудова системного державного управління сільським господарством / В. В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 6–16.

References

1. Prysiazhniuk, M. V., Zubets, M. V., & Sabluk, P. T. (2011). *Agricultural sector of Ukraine (state and prospects for development)*. Kyiv: Institute of Agrarian Economics.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

2. Andriichuk, V. H. (2002). *Economics of agricultural enterprises*. Kyiv: KNEU.
3. Bornyakova, Ye. V. (2011). International experience of state aid to agriculture. *Law and Economics*, 2. Retrieved from http://vestnik.udsu.ru/2011/2011-022/vuu_11_022_02.pdf
4. Chystov, S. M., Nikiforov, A. Ye., & Kutsenko, T. F. (2005). *State regulation of economy* (2nd ed.). Kyiv: KNEU.
5. Dibrova, A. D. (2009). Improving government regulation of agricultural production in Ukraine. *The economy of agro-industrial complex*, 7, 44-50.
6. Karpenko, G. G. (2011). *Perfection of the mechanisms regulating effect of the state on the economy of agricultural sector* (Doctoral dissertation synop.). Moscow.
7. Kvasha, S. M. (2009). Land relations in the context of models of agricultural development in Ukraine. *The economy of agro-industrial complex*, 3, 54–57.
8. Makarenko, A. P. (2006). Agricultural policy in the development of market relations. *Economy and State*, 4, 39–41.
9. Miloserdov, V. V. (2008). *Government regulation and support for agriculture*. Retrieved from <http://vladimir.miloserdov.name/articles/page-30.html>
10. Halushko, V. P., Hulenbruk, G. V., & Kovtun, O. A. (2003). *Fundamentals of agricultural economics: textbook*. Kyiv: Vyscha Osvita.
11. Prytula, N. M. (2012). Features of pricing for agricultural products in developed countries. *State and Regions*, 4, 184-188.
12. Yepifanov, A. O., & Salo, I. V. (1999). *Regional Economics*. Kyiv: Naukova dumka.
13. Kovalenko, Yu. S., Okhrimenko, I. V., Asaula, M. I., & Demchenko, O. V. (2009). The world experience of developing the public policy to support the agricultural producers. In P. T. Sabluk (Ed.), *Agriculture of Ukraine: status, trends and prospects*. Kyiv: Institute of Agrarian Economics.
14. Cherevko, H. V. (2006). *State regulation of the economy in agriculture*. Kyiv: Znannia.
15. Shchekovych, O. S. (2009). The use of foreign experience of state regulation of the economy of agro-industrial complex in Ukraine. *The economy of agro-industrial complex*, 1, 140-146.
16. Yurchyshyn, V. V. (2005). Development of the system of public administration in agriculture. *The economy of agro-industrial complex*, 6, 6-16.

Надійшла 05.12.2013